

NASTANITEV ODPUŠČENIH OBSOJENCEV

dr. Franci Brinc

Postpenalna pomoč kot družbeni problem

Dnevni in revijski tisk nas nenehno opozarja na nezadostnost družbene pomoči osebam po prestani kazni zapora. Novinarji priobčujejo članke, poročila in obvestila o različnih posvetovanjih o postpenalni pomoči. Na nezadostno skrb za osebe po prestani kazni zapora pa sklepamo lahko tudi iz novinarskih poročil o sodnih obravnavah, v katerih nas seznanjajo z izjavami obtoženca, da mu družba po prejšnji kazni ni nudila dovolj pomoči; to pa naj bi bil tudi vzrok za obtoženčevo novo kaznivo dejanje.

V zadnjih nekaj letih se je zvrstilo precej posvetovanj o družbeni pomoči osebam po prestani kazni, na katerih so bili sprejeti številni sklepi.

Naj naštejemo samo najpomembnejše:

1. Združenje za penologijo SAP Vojvodine je v Novem Sadu od 24. do 25. marca 1977 priredilo posvetovanje o postpenalni pomoči obsojenim osebam, ki so se ga udeležili številni strokovni delavci, tudi strokovni delavci iz SR Slovenije.¹
2. Ko je Predsedstvo SR Slovenije razpravljalo o svojem delu v obdobju od marca 1977 do maja 1978, je poudarilo, da je potrebno konkretnije in bolj obvezujoče opredeliti naloge družbenih dejavnikov, ki obsojencem po prestani kazni nudijo pomoč pri vključevanju v delo in družbeno življenje in glede tega zagotoviti medsebojno usklajeno delovanje med kazensko poboljševalnimi zavodi in temi družbenimi dejavniki zlasti v času pred odpustom in ob odpustu obso-

¹ Sklepi posvetovanja so bili objavljeni v Penologiji, št. 1/1977, s. 117-120.

jencev iz kazensko poboljševalnih zavodov.²

3. Strokovna služba za izvrševanje kazenskih sankcij pri Republiškem sekretariatu za pravosodje, organizacijo uprave in proračun je leta 1977 izdelala opis stanja postpenalne pomoči, ki so ga obravnavali ustrezni republiški skupščinski organi. Po podatkih naj bi od 2720 odpuščenih obsojencev v letu 1976, potrebovalo pomoč pri nastanitvi 516 oziroma 19 % obsojencev.³

4. Predsedstvo SR Slovenije je na seji dne 24.1.1979 razpravljalo o uresničevanju zakona o izvrševanju kazenskih sankcij in nakazalo usmeritev, da se mora "... problematika pomoči obsojencem po prestani kazni konkretizirati v delovanju skupnosti socialnega skrbstva in socialnega varstva, predvsem pa v njihovih akcijskih programih, nujno pa bo za to delo zagotoviti tako kadre kot materialna sredstva".⁴

5. Na pobudo aktiva socialnih delavcev pri Republiškem sekretariatu za pravosodje, organizacijo uprave in proračun je bilo v SR Sloveniji v letih 1978 - 1979 organiziranih 12 posvetovanj o izvajanju programa postpenalne pomoči. Na teh posvetovanjih je sodelovalo več kot 300 udeležencev iz vrst predstavnikov samoupravnih interesnih skupnosti socialnega skrbstva, skupnosti za zaposlovanje delavcev, družbenopolitičnih organizacij, krajevnih skupnosti, sodišč ter kadrovskih služb nekaterih večjih organizacij združenega dela iz vseh 60 občin v Sloveniji. Predstavniki občinskih stanovanjskih skupnosti so večinoma menili, da je ob ustreznem in predvsem pravočasnem pristopu mogo-

² Poročilo o delu Predsedstva SR Slovenije v obdobju od marca 1977 do maja 1978.

³ Informacija o stanju postpenalne pomoči, s.19

⁴ Ugotovitve, usmeritve in naloge za uresničevanje zakona o izvrševanju kazenskih sankcij s.2

če reševati tudi stanovanjske probleme odpuščenih obsojenih oseb. Poudarili so, da sta čakalna doba in iskanje ustreznega prostora (ne stanovanja) dolgotrajnejši proces, ki pa je ob daljših prostostnih kaznih izvedljiv. Kot zaostreno so postavili vprašanje obsojencev brez bivališča in oseb iz drugih republik, ki bi po prestani kazni želele ostati v Sloveniji.⁵

6. O pomoči osebam po prestani kazni je razpravljala tudi Republiška konferenca SZDL Slovenije. Sekcija o aktualnih vprašanjih podružbljanja prestajanja kazni, resocializacije in pomoči osebam po prestani kazni (sekcija deluje pri Svetu za socialno in zdravstveno politiko in Svetu za družbenopolitični sistem) je na svoji seji 29.6.1979 sprejela ugotovitve in priporočila, ki naj bi prispevala k čim uspešnejši pomoči osebam po prestani kazni. Še zlasti pomembno je priporočilo o podružbljanju postpenalne pomoči in o oblikovanju ustreznega odnosa delovnih ljudi in občanov do reševanja problematike oseb po prestani kazni.⁶

V tem zapisu bomo obravnavali le eno vprašanje iz obsežne problematike postpenalne pomoči in sicer vprašanje nastanitve oseb po prestani kazni zapora.

Nekatera vprašanja v zvezi z začasno nastanitvijo odpuščenih obsojenih oseb

Ob odpustu s prestajanja zaporne kazni ima odpuščeni obsoje-

⁵O izvajanju programa postpenalne pomoči, s.9.

⁶Predlogi in priporočila Sekcije o aktualnih vprašanjih podružbljanja prestajanja kazni, resocializacije in pomoči osebam po prestani kazni, s.3.

jenec navadno sam nekaj prihranjenega denarja, če tega nima pa prejme denarno pomoč kazenskega poboljševalnega zavoda.⁷ Tako ima odpuščeni obsojenec zagotovljena sredstva za "primerno preživljanje" vsaj za teden dni po odpustu. Že nekaj ur po odpustu se pojavi vprašanje nastanitve. Ko dospe do določenega kraja, v katerem je živel pred nastopom kazni, ali do kraja, ki si ga je izbral kot kraj novega prebivališča (kot mu to dopušča zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, četrti odstavek 92. člena) in do katerega mu je zavod tudi plačal vozovnico, se pojavi vprašanje, kam naj se poda, na katera vrata naj potrka ali katera vrata naj odklene, da bo lahko odložil svojo prtljago, se spočil od potovanja in se osebno uredil, predno se pokaže ljudem v okolici in pride z njimi v stik, ki naj mu omogoči in olajša "novo pošteno" življenje.⁸ Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (tretji odstavek 94. člena) med oblikami pomoči, ki naj jih nudi odpuščenemu obsojencu občinska skupnost socialnega skrbstva, ne našteva pomoči za obleko, perilo in obutev. Zato lahko sklepamo, da je ob odpustu iz zavoda vsak obsojenec preskrbljen s primerno obleko, perilom in obutvijo. To obliko pomoči pravilnik o izvrševanju kazni zapora tudi sicer izrecno nalaga le kazenskemu poboljševalnemu zavodu (drugi odstavek 125. člena pravilnika). Vse to pa pomeni, da bi moral imeti vsak obsojenec, ki prihaja s prestajanja kazni, primerno ob-

⁷"Zavod dodeli obsojencu tudi denarno pomoč, če nima sredstev da bi se vsaj teden dni primerno preživljal" (tretji odstavek 125. člena pravilnika o izvrševanju kazni zapora, Ur.l.SRS, št.3/79).

⁸"Iz zapora ne bi smeli nikoli odpustiti obsojenca, dokler mu ne priskrbimo strehe nad glavo". Hertevent, s.lc.

leko,⁹ perilo in obutev, bodisi da ima sredstva za nakup teh potrebščin ali pa ga je z njimi oskrbel zavod, v katerem je obsojenec prestajal kazen.

Vprašanje obleke, obutve in perila je za odpuščenega obsojenca izredno pomembno. Dejali smo, da po odpustu obsojenec potrebuje prostor, v katerem se naj osebno uredi, preden se "pokaže" v najbližjem okolju sosedom, prijateljem, znancem in preden prične vzpostavljati stike z ljudmi in se "vključevati" v okolje na prostosti. Menimo, da je za odpuščenega obsojenca izredno pomembno v kakšni obleki in perilu se pojavi prvič po odpustu v svojem najbližjem okolju. Če se bo namreč pojavil v strgani, umazani, ponošeni in zastareli obleki, ki je enaka ali še slabša, kot jo je nosil pred nastopom kazni in v kakršni so ga ljudje ohranili v spominu, potem zanesljivo ne bo mogel pričakovati simpatij okolja in bo tako dosti prej in lažje deležen zaničevanja in poniževanja,¹⁰ saj se bodo ljudje že na zunsaj lahko prepričali, da se njihov "kriminallec in obsojenec" ni prav nič spremenil. Zato je izredno pomembno, da se odpuščeni obsojenec pokaže v okolju v urejeni obleki, obutvi in perilu, saj ga bo to prevzprav najbolj "delslo drugačnega in boljšega", kot pa je bil prej in kakršnega so ljudje ohranili v spominu. Obleka je namreč opazna na prvi pogled, medtem ko osebnostnih sprememb, sprememb

⁹Minimalna pravila o postopanju z zaporniki v točki 81.1 določajo, da naj ima vsak obsojenec ob odpustu "primerno obleko, ki ustreza podnebjju in letnemu času".

Bray slikovito opisuje nekdanji prizor ob odpustu obsojenca: "Skozi zaporniška vrata prihaja slabo oblečen mož, ne ve kam naj se obrne, kam naj gre, je brez stanovanja, brez zaposlitve in brez priporočila ali spričevala za delodajalca, je brez denarja v žepu. Pridruži se prvim potepuhom, ki jih sreča in z njimi prebije prvo noč... To je neizbežno peljalo v ponovni padec človeka". Bray s.199.

¹⁰O pomenu obleke za ugled odpuščenega obsojenca glej več v delu Prisons and Borstals, s.97.

vrednot in stališč in človekovih načrtov za prihodnost, okolje ne more takoj opaziti. Morda zato lahko sklepamo, da bo obsojenec, ki je prišel s prestajanja kazni v neprimerni, strgsni in umazani obleki mnogo prej in dosti lažje, brez večjih notranjih občutij krivde iskal in tudi našel družbo potepuhov, beračev, pijancev, brezdelnežev, skratka družbo "podzemlja", družbo, v katero je bil mogoče vključen že tudi pred nastopom kazni in ki ga je posredno ali neposredno pripeljala do storitve kaznivega dejanja. Verjetno pa bo drugače ravnal tisti odpuščeni obsojenec, ki bo v primerni in čisti obleki in bo tudi s tem že na zunanji kazal, da je drugačen, kot je bil pred nastopom kazni. Tek obsojenec se bo še posebno, če je med prestajanjem kazni tudi notranje dozoreval in vsaj nekoliko spremenil svoja stališča in vrednote, dosti lažje vključil v družbo poštenih in delovnih občanov in ti ga bodo lažje, hitreje in z manj predsodki sprejeli kot sebi enakega oziroma mu bodo vsaj pustili upanje, da se jim lahko ponovno pridruži in postane njim enak.

Pravkar navedena pričakovanja so oprta le na psihologijo prilagojene in zrele osebnosti. Zato je treba dopustiti možnost, da se nekatera od njih pokažejo kot neuresničljiva in sicer pri obsojencih, ki so neprilagojeni in huje osebnostno moteni. Morda so naša pričakovanja glede pomena obleke za odpuščenega obsojenca nestvarna, toda dokler nimamo dokazov, da obsojenci gledajo drugače na ta problem se pri našem delu lahko ravnamo po navedenih stališčih.

Današnji sistemi izvrševanja zaporne kazni, razen redkih izjem, obsojencem še premalo omogočajo, da bi med prestajanjem kazni v pomembnejši meri pokazali svojo odgovornost, da bi si povečali ali ohranili samospoštovanje in samozaupanje. Za večino obsojencev v Jugoslaviji in Sloveniji velja, da se jim ob nastopu kazni odvzame civilna obleka, ki jih nato čaka mesece in leta v skladišču. Zato je za osebje, ki dela v

kazenskih poboljševalnih zavodih, posebno težko socializirati obsojence na področju osebnega dostojanstva in samospoštovanja obsojencev in jih osveščati, da je urejena obleka v našem kulturnem okolju pomembna, saj je to le teorija, če bodo svojo obleko videli šele na dan odpusta. Pravkar povedano res velja v celoti le za obsojence, ki med prestajanjem kazni niso uživali ugodnosti prostih izhodov, vendar ti obsojenci tudi sicer ne predstavljajo večjih problemov na področju osebne urejenosti. Za druge obsojence, ki so bili pred nastopom kazni higieno zanemarjeni in tudi nimajo prostih izhodov, pa je v sedanjih razmerah v kazenskih poboljševalnih zavodih še premalo storjeno. Obsojenci v zaprtih, polodprtih in odprtih kazenskih poboljševalnih zavodih v SR Sloveniji med prestajanjem kazni še vedno nosijo zaporniško obleko. V številnih evropskih državah pa se že uveljavlja pravilo, da obsojenci nosijo svojo civilno obleko v odprtih in polodprtih kazenskih zavodih, pogosto pa tudi v zaprtih zavodih. Izgleda, da pri nas na obleko, perilo in obutev kot na eno izmed sredstev za resocializacijo še preveč pozabljamo, zato so možnosti na tem področju še skoraj popolnoma neizkoriščene.

Možnosti za začasno nastanitev odpuščenih obsojencev

Organi socialnega skrbstva za nastanitev odpuščenih obsojencev sami ne morejo kaj veliko storiti, saj ne razpolagajo s stanovanji; dodeljevanje stanovanj je v rokah občinskih stanovanjskih skupnosti. Tako organi socialnega skrbstva odpuščene obsojence lahko le priporočijo pri občinskih stanovanjskih skupnostih, ki upravljajo s stanovanji v družbeni lastnini. Pri tem pa je delo socialnih delavcev v kazenskih poboljševalnih zavodih zlasti pomembno med pripravami na odpust. Obsojencu je med prestajanjem kazni nekoristno ali celo škodljivo dajati kakršnekoli obljube glede stanovanja. Bolje bi bilo, če bi se obsojenca že od nastopa kazni usmerjalo in vzpodbujalo, da sam išče možnosti, kje bi se lahko po prestani kazni vsaj začasno nastanil, če je zaradi nastopa kazni

izgubil prejšnje stanovanje ali ga ni niti imel.¹¹ Možnosti za tako začasno nastanitev so npr. pri sorodnikih, znancih ali prijateljih. Te možnosti pa more in mora poznati samo obsojenec, treba mu je le pomagati in omogočiti, da ima s temi osebami stike še med prestajanjem kazni, da bo ob odpustu iz zavoda vedel, kam naj gre in kje bo prespal prvo noč svoje "prostosti".

Za reševanje stanovanjskih problemov odpuščenih obsojencev pa se z večanjem števila najemniških stanovanj v zasebni lasti, zlasti v večjih mestih Slovenije, odpira vedno več možnosti. V dnevnem časopisju je skoraj vsak dan mogoče najti nekaj deset ponudb za najemniška stanovanja ali posamezne sobe. To pomeni, da si lahko obsojenec sam še med prestajanjem kazni oziroma v času neposredno pred odpustom (za pogodjni odpust ve obsojenec praviloma vsaj nekaj mesecev prej) preskrbi najemniško stanovanje. Socialni delavec kazenskega poboljševalnega zavoda ali socialni delavec organa socialnega skrbstva mu lahko pomaga z nasveti glede velikosti, kraja in cene najemniškega stanovanja. Pogosto ponudniki ne bodo hoteli oddati stanovanja odpuščenemu obsojencu. To težavo se da premagati na več načinov, socialni delavec pa bo izbral takega, ki bo v posameznem primeru najustreznejši. Težave se lahko pojavijo tudi pri plačevanju najemnine. Organ socialnega skrbstva bo moral večkrat prevzeti vsaj začasno plačevanje celotne najemnine. Kakšni bodo pogodbeni odnosi med obsojencem, stanodajalcem in organom socialnega skrbstva, je odvisno od številnih okoliščin. Ali se bo pomoč organa socialnega skrbstva pri plačevanju najemnine štela kot "denarna pomoč" obsojencu ali kot začasno posojilo, je odvisno od posameznega primera.

¹¹"Svetovalec skuša pripraviti obsojenca, da stori sam vse kar more, da si najde nastanitev. To je najbolj uspešna pot in daje največ upanja za trajno rešitev vprašanja nastanitve". Davies, s.53.

Kot najboljšo in najbolj perspektivno rešitev pa lahko ocenimo možnost, da se odpuščeni obsojenec nastani v samskem domu delovne organizacije, pri kateri je v delovnem razmerju. Pri tem lahko obsojencu še med prestajanjem kazni izdatno pomagata tako socialni delavec kazenskega poboljševalnega zsvoda kot socialni delavec organa socialnega skrbstva kraja, v katerega se bo po prestani kazni obsojenec vrnil. Verjetno je to najbolj perspektivna rešitev ne le zato, ker je nastanitev vezana na zaposlitev in tako pomeni vsaj možnost, da bo taka nastanitev trajala daljši čas, temveč tudi zato, ker se bo odpuščeni obsojenec tako najhitreje in z najmanj težavami vključil v normalno življenje, saj bo s svojimi sodelavci živel tudi v prostem času. Med njimi si bo lahko našel prijatelje, ki jim bo zaupal svoje težave in ki mu bodo lahko pomagali v življenjskih težavah.

Problem nastanitve odpuščenega obsojenca kot socialni problem

Problem nastanitve odpuščenega obsojenca je praviloma povezan s preteklostjo obsojenca. Takega problema praviloma ne poznajo obsojenci, ki imajo družino pa tudi tisti, pri katerih, med prestajanjem kazni ni prišlo do poslabšanja odnosov ali celo razdora zakonske skupnosti. Prav tako je manj problemov pri mlajših obsojencih, ki so do nastopa kazni živeli skupaj s starši ali bližnjimi sorodniki in se tudi po prestani kazni vrnejo k njim. Na splošno nimajo težav z nastanitvijo tisti obsojenci, ki so bili pred nastopom kazni dobro vključeni v svoje ožje in širše okolje. Veliko težje pa je vsem tistim, ki niso bili vključeni v okolje ali jih okolica ni sprejela za svoje. Tudi tisti obsojenci, ki so bili v stanovanjih svojih delovnih organizacij ali so stanovali pri zasebnih delodajalcih, pri katerih so bili zaposleni, praviloma po odpustu ne bodo imeli večjih težav, če so bili zapo-

sleni pri eni delovni organizaciji delj časa in če so bili znani kot dobri in pošteni delavci. Ti bodo tudi po odpustu s prestajanja kazni praviloma lahko dobili nastanitev pri prejšnjem delodajalcu (delovna organizacija ali zasebnik) in si lahko ponovno uredili svoje življenje. Tako obstajajo kot "nerešljiv" problem le tisti obsojenci, ki nastanitve še sploh niso imeli, ki so se selili iz kraja v kraj, ali ki so bili pri delovni organizaciji ali pri zasebnem delodajalcu zaposleni le krajši čas in se v tem času niti niso pokazali kot dobri in pošteni delavci, povrh vsega pa so si s kaznivim dejanjem dokončno zaprli vsako možnost, da se vrnejo k prejšnjemu delodajalcu delat in stanovat. Večinoma so to neredno zaposlene osebe, ki se selijo iz kraja v kraj in nenehno iščejo neko "boljšo" življenjsko priložnost. Te osebe so večinoma neuspešne v prilagajanju rednim življenjskim razmeram in postanejo za vsako okolje prej ali slej moteče zaradi česar se jih želi okolje znebiti, se jih boji, jim je vsaj nenaklonjeno, če že ne sovražno. Nikjer nimajo nikogar na koga bi se oprle, pri komer bi poiskale nasvet, tolažbo in pomoč. Te osebe so odtujene, sovražijo ljudi in njihovo srečo ter vse, kar jih loči od njih. Zavedajo se svoje revščine, nezaželenosti, izobčenosti in odrinjenosti na rob družbe. Ti občutki jih vedno znova pripeljejo v spopad z okoljem. Posledica teh spopadov pa je pogosto tudi izvrševanje kaznivih dejanj.

Tako se po odpustu s prestajanja kazni za številne obsojence pojavi problem nastanitve ne več samo kot njihov problem, ki je nastal zaradi prestajanja kazni, temveč kot pereč socialni problem določene skupine oseb. Problem je navadno obstajal že pred nastopom kazni in ni nastal izključno ali pretežno zaradi obsodbe in prestajanja kazni zapora. Na določen način je ta problem lahko prispeval celo k storitvi kaznivega dejanja. Zato se upravičeno pojavi več vprašanj: kaj je družba storila za te ljudi še pred kaznivim dejanjem, kje so vzroki, da ti ljudje niso bili vključeni v življenje ožjega okolja, da

niso imeli urejene nastanitve in da niso imeli okrog sebe ljudi, ki bi jih imeli radi, ki bi jih pričakovali po odpustu s prestajanja kazni in bi jim bili pripravljeni pomagati ne glede na kaznivo dejanje in prestajanje kazni. Vse tako kaže, da obsodba za kaznivo dejanje in prestajanje kazni pri nekaterih osebah samo še poveča njihovo odtujenost in izobčenost ter pred nje postavi še nove težave pri vključevanju v normalno družbeno življenje. K številnim prejšnjim negativnim pečatom teh oseb dodata obsodba in prestajanje kazni še dva nova: "pečat obsojenca" in "pečat zapornika". Za mnoge med njimi lahko pomenita le končni dokaz izobčenosti iz družbe. To pa lahko odločilno usmerja vso njihovo nadaljnjo življenjsko pot. Ta pot pa je po dosedanjih spoznanjih prej negativna kot pozitivna. Obsojenec, ki je izobčen, lahko doživi zapor kot družbo ljudi, ki ga sprejemajo takega kot je, ki ga razumejo, mu nudijo zavetje in varnost, čeprav v pogojih omejene prostosti. Ta občutja lahko delujejo nanj tako močno, da postane okolje v zaporu zanj privlačno zlasti še, če je strokovni resocializacijski vpliv kazenskega zavoda majhen ali ga sploh ni. Zapor lahko tako postane kriminogeni dejavnik, ki odpuščenega obsojenca vzpodbuja, da ponavlja kazniva dejanja, ki mu pomenijo celo edino osebno zadovoljstvo, edini življenjski uspeh ter edini cilj, ki ga zna in more doseči. Teh občutkov ne more bistveno motiti nevarnost ponovne obsodbe in ponovnega prestajanja kazni, saj postaneta obsodba in kazen le nujno in obvezno tveganje, ki spremlja tudi dovoljeno človekovo dejavnost (npr. v poklicu).

Kako naj torej organ socialnega skrbstva pomaga odpuščenemu obsojencu, da bi nensdoma spremenil svoje prejšnje neurejeno življenje in postal pošten in delaven, da bi si pridobil družbeni položaj in nadomestil vse prej izgubljeno oziroma vse tisto, česar mu v življenju še ni uspelo pridobiti. Možnosti

za to so zelo skromne. Vprašanje kolikšen delež nalog na tem področju odpade na strokovno službo kazenskega popravilnevalnega zavoda, ki ima pred seboj človeka obsojenega od nekaj mesecev do več let, in kolikšen delež odpade na organe socialnega skrbstva ostaja odprto. Odločilno vprašanje je, kako obsojenca pripraviti, da bi bil tudi sam pripravljen kaj storiti za spremembo svojega položaja. Kot osnovno ostaja vprašanje ciljev odpuščenega obsojenca za prihodnje življenje. Človekovi cilji pa so posledica potreb, želja, stališč in vrednot, pa tudi prejšnjih življenjskih izkušenj. Človek, ki je vse življenje doživljal samo neuspehe, pri čemer je bilo odkritje kaznivega dejanja in obsodba le neuspeh več v vrsti neuspehov, bo verjetno težko nenadoma spremenil podobo o sebi in svojem položaju. Podoba, ki jo ima človek o sebi, pa je le zrcalna slika podobe, ki jo ima o človeku okolje. V veliki meri pomaga to podobo oblikovati sodni proces, še zlasti pa proces izvrševanja kazni zapora. Končno se v ta proces vključi še socialni delavec, ki naj bi nudil pomoč odpuščenemu obsojencu. Tudi on lahko s svojimi stališči neposredno ali posredno vpliva na podobo, ki jo ima o sebi odpuščen obsojenec.

Uspešnost pomoči začasne nastanitve odpuščenega obsojenca

Pomoč, ki se nudi odpuščenemu obsojencu v obliki začasne nastanitve, pogosto ne doseže zaželjenega namena. To velja zlasti takrat, ko obsojenci pomoč sprejemajo le pasivno, ko niso pripravljeni ničesar storiti, da bi spremenili svoj stari način življenja, pomoč pa so sprejeli le kot obliko "obveznega in nujnega" vmešavanja različnih nadzornih družbenih organov v njihovo osebno življenje. Ponujena pomoč lahko posameznim obsojencem bolj škoduje kot koristi na poti njihovega osebnega osamosvajanja, pomeni pa jim lahko tudi samo

izkušnjo več, da se njihov način življenja "splača", saj jim bodo na tak način pomagali tudi v prihodnje ne glede na to, koliko bodo obsojenci sami pripravljeni storiti za reševanje svojih problemov. Vsak socialni delavec, ki vsaj nekaj let dela z odpuščenimi obsojenci, ima verjetno take izkušnje, posebno s tistimi obsojenci, ki se nenehno vračajo v kazenske poboljševalne zavode, po prestani kazni pa k organom socialnega skrbstva ponovno po enako pomoč, kot so jo že dobili po prejšnji prestani kazni.¹² Tako se obsojenec večino svojega življenja giblje med kazenskimi poboljševalnimi zavodi in socialno službo. Dejstvo je, da kolikor več pomoči nudimo obsojencu, toliko manj bo sam sposoben aktivirati svoje, čeprav skromne možnosti za reševanje problemov. To pa pomeni, naj strokovni delavec nudi človeku le toliko pomoči, kolikor je potrebuje, da lahko sam aktivira svoje sposobnosti in se čimprej osamosvoji.

Trajanje "začasne nastanitve"

V primerih, ko organ socialnega skrbstva poskrbi za začasno nastanitev (običajno tudi za prehrano) odpuščenega obsojenca, tako da ga namesti v ustrezen zavod (npr. v Sprejemni center ali v Delavski dom v Ljubljani), ostaja nerešeno vprašanje, koliko časa naj traja taka "začasna" nastanitev, saj je očitno, da ne more trajati neomejeno dolgo. Vprašanje je tudi, kakšne zahteve se postavijo pred odpuščenega obsojenca kot pogoj, za dodelitev ali ohranitev dodeljene ugodnosti, da ima nastanitev in hrano plačano. Če je tak pogoj npr. zahteva, da se odpuščeni obsojenec v določenem času po odpustu s prestajanja kazni zaposli, je nejasno, kaj je v tem primeru "primeren" čas za zaposlitev. Ali je to prvi, tretji ali sedmi dan po odpustu s prestajanja kazni? Ta vprašanja tu le omenjamo.

¹² Primerjaj Konstantinovič, Stalno osujdivana lica.

Poudarjamo pa, da je od njih lahko odvisen ves uspeh postpenalne pomoči, še več, od njih je lahko odvisen tudi ves koncept postpenalne pomoči. Uspeh ali neuspeh, pa tudi koncept postpenalne pomoči, pa ni in ne more biti odvisen le od stališč posameznega socialnega delavca, saj je postpenalna pomoč družbeni problem. Zato je prav, da se nekatera osnovna izhodišča oblikujejo na širši osnovi in to še zlasti na dosedanjih spoznanjih, kaj je bilo na tem občutljivem in pomembnem družbenem področju bolj in kaj manj učinkovito. To velja še zlasti za naše slovenske razmere, kjer se med vsemi storilci kaznivih dejanj delež povratnikov giblje okrog 30 %;¹³ na prestajanje kazni v kazenske poboljševalne zavode prihaja v povprečju več kot 50 % obsojencev,¹⁴ ki so še prej prestajali zsporno kazen. Očitno je bilo v njihovem prejšnjem obravnavanju med prestajanjem kazni in po prestani kazni nekaj narobe.¹⁵ Nenehno vračanje istih oseb v kazenske poboljševalne zavode lahko s stališča družbe in okolja pomeni sorazmerno ugodno preskrbo teh oseb vsaj med prestajanjem kazni, pomeni pa tudi vsaj začasno izločitev teh oseb iz družbe in zagotovitev, da je družba varna pred njihovimi ponovnimi kaznivimi dejanji.

¹³ Povratništvo v Sloveniji, s.1

¹⁴ Podatek je povzet po raziskavi: Izvrševanje kazni zspora v odprtih in polodprtih kazenskih poboljševalnih zavodih Slovenije.

¹⁵ American Prison Association opozarja, da si odpuščeni obsojenci pogosto poiščejo najcenejše stanovanje, kjer se zbira kriminalno podzemlje, kar prispeva k njihovemu hitremu povratku. Prerelease Treatment and After-Care ..., s.54 "Odpuščeni obsojenci, ki nimajo urejene nastanitve in postopajo po ulicah, srečujejo stare prijatelje iz zapora in skupaj se zlahka vrnejo na pot prestopništva". The After-Care and the Supervision of Discharged Prisoners, s.27.

Prehodni domovi za odpuščene obsojence

Vprašanje nastanitve odpuščenih obsojencev bi bilo najlažje rešiti z ustanavljanjem posebnih prehodnih domov za odpuščene obsojence. Ta zamisel je uresničena v številnih zahodnoevropskih državah. Čeprav gre za različne zavode, pa je za vse države značilno, da na ta način rešujejo problem majhnega števila obsojencev, ki resnično nimajo nikogar, da bi se lahko obrnili nanj in bi pri njem našli vsaj začasno zatočišče. Taki domovi običajno nudijo še zaposlitev v samem domu ali zunaj njega. Take oblika pomoči traja tako dolgo, dokler si odpuščeni obsojenec sam ali s pomočjo osebja doma ne najde boljše in trajnejše rešitve svoje nastanitve.¹⁶

Slovenski raziskovalci, ki so se pred leti¹⁷ ukvarjali z vprašanjem graditve prehodnih domov za odpuščene obsojence, so se zavzeli za take domove. Izkušnje iz SR Hrvatske pa so pokazale, da javnost zamisli o prehodnih domovih za odpuščene obsojence ni sprejela. Tudi sami obsojenci na prostosti niso želeli še naprej nositi pečata, da so delinkventi, ki so prestajali zaporno kazen. Želja obsojencev je, da bi se po prestani kazni čimprej znebili žiga, ki ga zpuščata obsodba in prestajanje kazni zapora.¹⁸

¹⁶ Na Danskem ima zasebno dobrodelno društvo dva taka doma za odpuščene obsojence. V teh domovih lahko ostanejo obsojenci neomejeno dolgo. V Buenos Airesu pa lahko ostanejo obsojenci v domu katoliškega društva največ en teden. Pre-release Treatment and After-Care, s.53.

¹⁷ Organizacija prehodnih domov za odpuščene osebe, s.104

¹⁸ Krste, Formiranje centra za prijem otpuštenih lica, s.109.

¹⁷ Prizerjevič Konstantinovič, Stalno osuđivana lica.

LITERATURA

1. AFTER-CARE and Supervision of Discharged Prisoners. London, Her Majesty's Stationery office 1958, 34 s.
2. BRAY, L.: Travail social et délinquance. Bruxelles, Institut de sociologie de l'Université, 1967, 382 s.
3. BRINC, F.: Organizacija, delovne metode in uspešnost pomoči odpuščenim obsojenim osebam. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 27/1976/2, s. 91-97
4. DAVIES, M.: Social Work in the Environment. London. Her Majesty's Stationery office 1974, 151 s.
5. HERTEVENT, J.: Le service social des prisons. Melun, Imprimerie Administrative 1954, 17s.
6. INFORMACIJA o stanju postpenalne pomoči. Skupščina SR Slovenije, 5. 12. 1977, gradivo ESA 947.
7. IZVAJANJE programa postpenalne pomoči. Občan, Ljubljana št. 24/1979, s.8-10
8. KONSTANTINOVIĆ, S.: Stalno osudjivana lica. Jugoslovenska revija za kriminologijo i krivično pravo, Beograd 14/1977/4, s.111-125
9. IZVRŠEVANJE kazni odvzema prostosti v odprtih in polodprtih kazenskih poboljševalnih zavodih v SR Sloveniji. Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani, Raziskava v delu.

10. KRSTE, I.: Formiranje centra za prijem otpuštenih lica. Drugo savezno svetovanje o prevaspitanju osudjenih lica u kazneno popravni domovine Jugoslavije. Beograd, Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove 1968, s. 109 - 113.

11. MINIMALNA pravila o postopanju z zaporniki. 42 str.

12. ORGANIZACIJA prehodnih domov za odpuščene osebe. Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana, 1966. Raziskava št. 23, 333 s.

13. POROČILO o delu Predsedstva SR Slovenije v obdobju od marca 1977 do maja 1978. Poročevalec Skupščine SR Slovenije in Skupščine SFR Jugoslavije za delegacije in delegate, št. 11/1978, s.11

14. PREDLOGI in priporočila Sekcije o aktualnih vprašanih podružbljanja prestajanja kazni, resocializacije in pomoči osebam po prestani kazni. Republiška konferenca SZDL, Predsedstvo, 29, 6. 1979, 5 s.

15. POVRATNIŠTVO v Sloveniji. I. del. Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana 1981. Raziskava št. 57, 128 s.

16. PRE-RELEASE Treatment and After Care as well as Assistance to Defendants of Prisoners. New York, United Department of Economic and Social Affairs 1960, 79 s.

17. PRISONS and Borstals. London, Her Majesty's Stationery Office 1960, 94 s.

